



MEKTEPKE SHEKEMGI JASTAǴI BALALARDA DÓRETIWSHILIK OYÍNLARDI QÁLIPLESTIRIW USILLARI

Bisenbaeva Fariza Jeńisbay qızı

Nókis innovatsiyalıq instituti Mektepke shekemgi tálim baǵdarı 1-kurs talabası
farizabiysenbaeva@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15080079>

***Annotatsiya.** Usı maqalada mektepke shekemgi jastaǵı balalardı dóretiwshilik oynıları tiykarında olardıń dóretiwshiligin, biliw processleriniń iskerligin, ayrıqsha qábiletlerin rawajlandırıwda sharayatlardı jaratıw máselesi haqqında sóz etiledi.*

***Tayanış sózler.** Qábiyet, dóretiwshilik, oýın, sociallıq, syujetli, biliw procesleri, jámáát, shólkem aktivligi, motiv, maqset.*

Oýın áyyemgi zamanlardan berli pedagog, psixolo, filosof ilimpazlardıń dıqqatın ózlerine qaratıp kelgen. Sonıń ishinde, rus pedagogı A.S.Makarenko "Bala oyında qanday bolsa, ósip úlkeygennen keyin jumısta da kóbinshe sonday boladı" - dep dúris aytqan edi[2]. Balalar oynıları - balalardı aqılıy, ádep-ikramlıq, fizikalıq hám estetikalıq tárbiyalaw qurallarınan biri. Balalar oynıları balalardıń hár tárepleme kamal tabıwına úlken tásir etedi. Oýın waqtında seziw, oylaw, yad, dıqqat, erki, sezim hám ruwxıy proceslerde qatnasadı. Balalar oýınlarınıń 3 tiykarǵı ózgesheligi bar. Birinshiden, bala oýını iskerligin erkin, óz qálewı menen ornılaydı. Ekinshiden, usı iskerliktiń dóretiwshilik hám aktivligi bolıp tabıladı. Úshinshiden, oýın háreketleriniń jedelligi: bala oýınǵa qızıǵıp ketedi, zawıqlanadı, onda doslıq sezimi kúsheyedi.

Ataqlı pedagog hám shıpaker E.A.Arkin "Oýındı ruwxıy vitamin! dep, biykarga aytpadı. Bala oynap, óz biliminen paydalanıwǵa, onı hár qıylı sharayatta qollanıwǵa isletiwdi biliwdi úyrenedi. Dóretiwshilik oýınlarda balalardıń fantaziyası, sezimleri arqalı seziwge, qaǵıydalı, rawajlandırıwshı, háreketli oýın balanıń sensor rawajlanıwın, oylawı hám tilin, iqtiyarsız dıqqatın hár túrli háreketlerin turaqlı túrde shınıqtırıp barıw imkaniyatın jaratadı. Hár bir usınday oýın belgili bir didaktikalıq maqsetke iye bolıp, balanı ulıwma rawajlandırıwǵa qaratılǵan boladı.

Dóretiwshilik - bul jańa, ózine tán nárseler jaratıw procesi. Pedagogikanıń áhmiyetli wazıypalarınan biri dóretiwshi shaxstı qáliplestiriw bolıp tabıladı. Zamanagóy jámiyet dóretiwshilikke uqıplı bolǵan standart emes diversifikaciyalanǵan shaxslarǵa mútáj. Dóretiwshilik qábiletlerge tómendegiler kiredi: kóz aldına keltiriw, fantaziya, sezim, qıyalıy pikirlew, qızıǵıwshılıq, baslamashılıq hám teoriyalıq bilimlerde ámeliyatta qollaw qábiliyeti bolıp esaplanadı.



Dóretiwshilik qábiletler áhmiyetli, sonıń ushın olardı erte balalıqtan qáleplestiriw kerek. Kóbinese ata-analar balanıń aqıl-oyı, logikalıq pikirlewı hám yadın rawajlandırıwǵa itibar beredi, biraq dóretiwshilik haqqında umıtadı. Bul úlken qáte. Dóretiwshilik hám logikalıq pikirlew bir-birine qarama-qarsı emes, al bir-birin tolıqtıradı. Bunday bilimler balaǵa quramalı tásir kórsetedi. Olar baqlaw, kóz aldına keltiriw, pikirlew, eslew, sezim intellektin rawajlandırıwǵa úles qosadı. Eger siz dóretiwshilikti qollansańız, mektepte oqıw procesi ádewir nátiyjeli boladı.

Dóretiwshilik oýınlar mudamı turmıstı sáwlelendiriwi sebepli onıń mazmunı sociallıq waqiyalıǵı ózgerip turadı. Oýın-maqsetke qaratılǵan, oylanǵan process bolǵanı ushın da usı process tiykarında oqıw iskerligi rawajlanadı. Bala oýın procesinde ámeliy mıtájliklerge gárezli bolmaydı. Bunda ol óziniń tikkeley mıtájlikleri hám qızıǵıwlarınan kelip shıǵadı hám de proceste óz tásirin, barlıq ómirdegi túsiniqleri hám oǵan bolǵan óz qatnasların sáwlelendiredi.

Bala oýındagi maqsetine erisiwi ushın ózine sherik tańlaydı, kerekli oýınshılıqlardı tabadı, oýın dawamında belgili háreket hám qılıqlar isleydi. Basqa iskerlik túrlerinde bolǵanı sıyaqlı oýın procesine balanıń psixikalıq biliw procesleri, erki, sezimleri hám tásirshenligi, iqtiyajii hám qızıǵıwshılıqları tartıladı, oýında bala aktiv háreket etedi bilimlerin qollanadı[6]. Dóretiwshilik oýınlarda balalardıń átiraptan alǵan tásirlerin sáwlelendiredi. Dóretiwshilik oýınlarda balalardıń erkinligi, gárezsizligi, shólkemlestiriwshilik hám dóretiwshilik qábiletleri tolıq kórsetilgen boladı[2]. Dóretiwshilik oýınlardı balalardıń ózleri oylap tabadı. Bunda aldınnan belgilengen qaǵıydalar bolmaydı, oýın qaǵıydasın balalardıń ózleri isleydi oýın procesinde belgilep aladı. Dóretiwshilik oýınlar túrlerine dramalastirilǵan oýınlar, qurılıs oýınları, tábiyiy materiallar menen oynalatın oýınlar kiredi. Dóretiwshilik hám syujetli oýınlarda balalardıń barlıq psixikalıq procesleri menen birgelikte individual qásiyetleri de qáleplesedi. Usılar tiykarında oýın mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemindegi tálim-tárbiya jumısları arasında eń tiykarǵı, orayda turadı. Demek, mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemindegi tálim-tárbiya jumıslarınıń tabısı kóp tárepten balalardıń oýın iskerliklerin maqsetke muwapıq shólkemlestire biliwge baylanıslı[1].

Oýın procesindegi balalar aktiv iskerliginiń psixikalıq rawajlanıwı ushın balalardıń hár qıylı sıpatları hám pázıyletleri oýın procesinde kórinipǵana qalmay, bunda sapa hám pázıyletler bekkemlenedi, ózlestiriledi. Sonıń ushın psixologiya kózqarasınan durıs shólkemlestirilgen oýın bala shaxsın hár tárepleme rawajlantıradi hám sonıń menen birge balanıń pútkil psixikalıq proceslerinde sezim, seziw, dıqqat, yad, pikirlew, oylaw hám erkınıń tez rawajlanıwına járdem beredi.



Mektepke shekemgi jastaǵı balalar úlkenler turmısınıń barlıq táreplerin oynılarında sáwlelendire aladı. Oynıń áhmiyeti bala shaxstınıń ósip barıwı menen jetilisiwine tásir kórsetiwden ibarat. Oyin hár bir jas basqıshında balanıń átirapındaǵı dúnyanı hám adamlar arasındaǵı qatnasıqlardı bilip alıwdı sawlelentiredi. Mektepke shekemgi jastaǵı balalarda háreketin ósiwine oynıń tásiiri haqqında sóz bolǵanda dáslep sonı aytıw kerek, birinshiden, oyındı shólkemlestiriwdin ózi usı jastaǵı balanıń háreketin ósiw hám jetilistiriw ushın eń qolaylı sharayat jaratadı.

Ekinshiden, oynıń bala háreketine tásir etiwiniń sebebi hám ózgesheligi sebebi, háreketin quramalı kónlikpelerin subyekt oynı waqtında emes, al tikkeley shınıǵıw arqalı ózlestiredi. Úshinshiden, oynıń keyin ala jetilistiriliwi barlıq procesler ushın eń qolaylı sharayatlardı jaratadı.

Syujetli rolly oynı óziniń ózgesheligine qaray sáwlelendiriwshi xizmet bolıp tabıladı. Átiraptaǵı úlkenler hám teńlesleriniń ómiri hám iskerligi bul oynı mazmunı ushın derek bolıp xizmet etedi. Oynıń syjeti óz háreketi, qatnasıqları menen baylanıslı waqıya payda etedi, sonıń ushın balanı qızıqtırıp, onda jaqsı keypiyat oyatadı, bala organizmindegi xizmetti jaqsıladı. Oynı balanıń aqılıy rawajlanıwında úlken áhmiyetke iye. Balalar oynawı ushın belgili qurallar da kerek[6].

Sahnalaştırılǵan oynılarda tárbiyashı basshılıq etedi. Ertek yamasa gúrrińdegi mazmun balalardı jaqın, olardıń jası hám qızıǵıwshılıǵına sáykes, túsinikli bolıp bala oǵan kirip kete alsáǵana, shıǵarmadaǵı obraz hám háreketler duris sawlelentiriledi. Sahnalaştırılǵan oynıǵa tayarlanıw ushın belgili waqıt ajratıladı hám hár bir shınıǵıwda anıq bir máseleler sheship barıladı[6].

Didaktikalıq oynı bul baqsha jasındaǵı balalardıń jası hám imkaniyatlarına sáykes keletin bilim beriw usılı bolıp tabıladı. Tárbiyashı óz tájiriybesine súyenip, bul oynınan passiv balalardı jámáátke aralastırıw qorıqpastan orinlanıwları ushın paydalanıladı.

Didaktikalıq oynılar balalardıń birgelikte oynap, óz máplerin jámáát mápleri menen úylestiriw alıwı bir-birine járdem beriwden quwanıwi sıyaqlı jaqsı qarım-qatnasıqlardı qalıplestiriwge járdem beredi.

Didaktikalıq oynılar balalardıń ámeliy iskerligi esaplanadı. Sebebi onda balalar bar shınıǵıwlarında alǵan bilimlerinden paydalanadı. Sonıń ushın da didaktikalıq oynılar balalardıń aqılıy iskerligin kúsheytedi hár qıylı usılda paydalanıwları ushın turmıshıq sharayat jaratıp beredi.

Dóretiwshilik oynılarda háreketlerdi, qaǵıydalardı iyelew tiykarında, rolde jámlengen ádep-ikramlılıq qaǵıydaları da ózlestiriledi. Oynında balalar turmısına, jumıslarına, jámiyettegi minez-qılıq normalarına unamly qatnas mádeniyatı



qalıplestiriledi. Usı processte oyın bar bilimlerde bekkemlew quralı sıpatında da júzege kelip qorshap turǵan ortalıqtaǵı waqıya hám hádiyselerdi sáwlelendirgen bilimlerin qayta tikleydi hám oyınnıń mine usı jaǵdayı balanıń aqlıy iskerliginiń rawajlanıwına turaqlı tásir kórsetedi. Balalar oyını procesinde geypara nárselerdi atı menen atap ol nárselerdi oylap júdá jaqsı oynaydı. Máselen, qumdi, "sheker", orınlıqtı "mashina" dep atawı múmkin. Oyın sociallıq iskerlik sıpatında jámiyette belgili wazıypalardı orınlaydı. Bala shaxsınıń rawajlanıwına úlken úles qosadı[5].

Dóretiwshilik oyınlar oqıw oyını sıpatında balalardıń jas ózgesheliklerine sáy keletuǵın oyınlar qatarına kiredi. Dóretiwshilik oyınlardıń áhmiyetli belgisi ondaǵı qaǵıydalardıń bar ekenligi. Oyında oyın niyeti, oyın qaǵıydaları, oyın háreketleri arasında tıǵız baylanıs bar. Oyın maqseti oyın háreketleriniń tábiyatın belgilese, oyın qaǵıydası háreketler, atap aytqanda, wazıypanı sheshiwge qaratılǵan háreketlerdi ámelge asırıwǵa járdem beredi.

Oyın sociallıq tájiriybelerdi ózlestiriw hám qayta jaratıwǵa baǵdarlangan jaǵdaylarda, jumıs túri sıpatında belgilenedi hám onda shaxstıń óz minez-qulqı basqarıwı qalıpleseedi hám jetilistiriledi. Mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkeminiń bala shaxsın rawajlandırıwǵa baǵdarlangan bilimlendiriwdi ámelge asırıw jumısında balalardıń kognitiv (aqlıy), kommunikativ (til), sociallıq-ruwxıy hám fizikalıq-motor rawajlanıwına sharayat jaratıw, tárbiyashı hám tárbiyalanıwshı arasında isenim qatnasıqların qalıplestiriw, ruwxıy-emotsional hám fizikalıq zorlıqlardı saplastırıw júdá áhmiyetli.

Dóretiwshilik oyınlar arqalı balalardı jańa bilimler, túsinikler berip barıladı hám álbette qayta ózinde tákirarlaw arqalı bekkemlenedi. Bul oyınlarda balanıń hár tárepleme rawajlanıwı, bilim procesi, sensor mádeniyatı, sóylew iskerligi, aqlıy qábiletleri jetilistiriledi. Sonıń ushın da úlkenler tárepinen oyındı durıs shólkemlestiriw hám qatnasıwshılardı durıs bahalaw úlken áhmiyetke iye.

Ádebiyatlar:

1. Абдувохид Исаков-“Таълимда ижодий ўйинлар” номли мақоласи.
2. Қодирова Ф.Р, Тошпўлаова Ш, Қаюмова Н -Мақтабгача педагогика.Т2019йил.
3. Қодирова Ф.Р, Қодирова Р.М-Болалар нутқини ривожлантириш назарияси ва методикаси Т-2006 йил.
4. Қаюмова Н-Мақтагача педагогика-Т-2003 йил.
5. А.Исаков-“Таълимда ижодий ўйинлар”-Т-2019 йил
6. Ш.Шодмонова-Мақтабгача талим педагогикаси-Т-2008 йил 121-128 бет